КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

УДК 051.237.(043.3):008

ГОРБУНОВА КАРІНЕ МАРКАРІВНА

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КЕРІВНИЦТВА ТВОРЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СФЕРІ ДОЗВІЛЛЯ

Спеціальність
13.00.05- соціальна педагогіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1997

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському державному університеті культури і мистецтв,
Міністерство культури і мистецтв України, м. Київ

Науковий керівник - професор, член-кор. АПН України **ЧЕПЕЛЄВ ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ**, професор кафедри педагогіки Київського державного університету культури і мистецтв

Офіційні опоненти:

- доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН **КОБЗАР БОРИС СТЕПАНОВИЧ**, Інститут виховання АПН України, головний науковий співробітник
- кандидат педагогічних наук **ЦИБУЛЯ ЕЛЛА МИКОЛАЇВНА**, Український центр культурних досліджень, вчений секретар вченої ради

Провідна установа - Державний національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова, кафедра соціальної педагогіки, Міністерство освіти України, м. Київ

Захист відбудеться 18 грудня о 14.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.34.02 Київського державного Університету культури і мистецтв, м Київ, вул. Щорса, 36.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Київського державного Університету культури і мистецтв (Київ-133, вул. Щорса, 36).

Автореферат розіслано 18 листопада 1997 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Г.М.ЗАГАДАРЧУК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження

Наш час - час радикальних змін усіх сфер людської діяльності, час мислити і діяти по-новому. Це означає, що перш за все суспільству потрібні не просто фахівці в традиційному розумінні цього слова, а люди з новим типом мислення, що здатні до усвідомлення та реалізації тих складних завдань, які ставить життя.

Особливої цінності для сучасності набувають такі якості особистості, як нестандартність мислення, здатність до творчості. Рішення цих складних задач педагогіка пов'язує з розвитком творчого потенціалу кожної людини. Наш сучасник повинен володіти не тільки певною сумою знань, умінь та навичок, а й творчо ставитись до будь-якого виду діяльності. Саме творчі здібності людини, її самостійна та ініціативна участь в організації та здійсненні різноманітних соціальних, економічних, технологічних процесів стають визначальними для існування сучасних засобів людського життя.

Проблема творчості привертає увагу багатьох вчених - філософів, соціологів, психологів, фізіологів. Природі творчості присвячено роботи Х.Андерсона, В.М.Бехтерева, Д.Берлайна, А.Н.Лука, Б.Н.Кадирова, О.С.Келя, Д.І.Кірноса, П.П.Крамара, А.П.Кузичевої, А.Л.Нікіфорова, В.Папанека, С.Л.Рубінштейна, С.Тейлора, В.Н.Терського, П.Терренса, В.А.Цапка та ін.

Різні види творчості розглядали в своїх роботах М.П.Арнаудов, В.І.Бабій, Е.Я.Басін, Х.Н.Василькевич, А.А.Мелік-Пашаєв, С.Н.Науменко, П.М.Якобсон та ін.

Психологічні пізнавальні процеси та якості особистості, що необхідні для ефективної творчої діяльності, висвітлювались в роботах: Г.Ю.Айзенка, А.Я.Дудецького, Б.Р.Кадирова, В.С Моляко, М.І.Найдьонова, А.В.Петровського, І.М.Розета, С.Л.Рубінштейна, Ю.А.Самаріна, І.В.Страхова, Б.М.Теплова.

Загальні особливості молодшого шкільного віку розглядаються в роботах Г.А.Горської, Ф.Гусейнової, М.І.Дідори, М.Г.Іванчука, З.С.Карпенка, Е.І.Кирічука, Б.С.Кобзаря, В.В.Компанця, С.П.Кондратюка, Г.С.Костюка, Л.В.Кузнецової, В.М.Поліщук, Н.І.Присяжнюк та ін.

Особливості пізнавальної діяльності в цьому віці розглядали Л.Н.Бутівщенко, Н.А.Губа, Н.С.Лейтес, В.М.Марків, О.Я.Савченко.

Значення творчості у формуванні особистості молодшого школяра висвітлюється в роботах Х.Н.Василькевич, Н.А.Ветлугіної, І.П.Волкова, А.С.Денисюка, А.А.Кікоть, О.А.Комаровської, Б.П.Нікітіна.

Пріоритет у формуванні творчої особистості молодшого школяра належить сім'ї та школі. Однак дитина розвиває свої здібності

найбільш повно лише в умовах, коли атмосфера творчості присутня в усіх сферах її життєдіяльності: сімейно-побутовій, навчальній, дозвіллєвій. Аналіз наукових праць, які присвячено удосконаленню діяльності культурно-дозвіллєвих закладів (О.Г.Мирошок, М.М.Поплавський, О.П.Романов, О.В.Сасихов, Е.І.Смірнова, Е.М.Цибуля, Н.М.Цимбалюк, В.І.Чепелєв та ін.) дозволяють стверджувати, що культурно-дозвіллєві заклади, як місце локалізації проведення дітьми вільного часу, володіють значним педагогічним потенціалом розвитку творчих здібностей дітей та молоді.

Але реальна практика свідчить про те, що педагогічні можливості культурно-дозвіллєвих закладів використовуються недостатньо. Діяльність художньо-творчих колективів в сфері дозвілля здебільшого можна охарактеризувати як репродуктивно-виконавчу, а не як творчу.

Існує невідповідність між потребами особистості та суспільства в творчому розвитку людини і використанням з цією метою потенційних можливостей діяльності на дозвіллі, між вимогами до творчої спрямованості дозвіллєвої діяльності та реальним її станом.

Має місце протиріччя між наявним та потрібним рівнями готовності фахівців культурно-дозвіллєвої сфери до педагогічного керівництва творчим розвитком молодших школярів. Проблемам підготовки кадрів до організації дозвіллєвої діяльності присвячено роботи С.Л.Васильченко, О.І.Кіліченко, Н.В.Кічук, О.А.Федій, Г.Б.Черушевої та ін. Однак праць, в яких розглядались би проблеми підготовки фахівців до організації творчої діяльності молодших школярів, в дозвіллєвій сфері недостатньо.

Все вищесказане зумовило вибір теми дослідження: "Педагогічні умови вдосконалення керівництва творчою діяльністю молодших школярів у сфері дозвілля".

Дослідження є складовою частиною теми: "Концепція підготовки соціального педагога - організатора дозвіллєвої діяльності" тематичного плану АПН України (позиція XIII.27.176), затвердженого постановою загальних зборів Академії 31.03.1993р.

Об'єктом дослідження є розвиток творчих здібностей молодших школярів в діяльності на дозвіллі.

Його предмет - педагогічне керівництво творчим розвитком молодших школярів в процесі дозвіллєвої діяльності.

Мета роботи - наукове обґрунтування і апробування умов удосконалення педагогічного керівництва творчим розвитком молодших школярів в умовах вільного від навчання часу.

На основі аналізу літератури та вивчення практики була сформульована **гіпотеза**: ефективність педагогічного керівництва творчою діяльністю молодших школярів на дозвіллі залежить від таких умов:

- професійної готовності соціальних педагогів до організації творчої діяльності дітей в дозвіллєвій сфері;
- урахування в процесі організації творчої діяльності індивідуально-психологічних особливостей молодших школярів, їх потреб та інтересів в дозвіллєвій діяльності, особливостей дозвіллєвого колективу;
- дотримання основних етапів педагогічного керівництва: цілепокладання, діагностика, планування, організація роботи, аналіз та корегування роботи.

Відповідно до об'єкта, предмета, мети та гіпотези визначено такі **завдання**:

- аналіз стану досліджуваної проблеми в науковій літературі;
- вивчення реального стану практики організації творчої діяльності молодших школярів в умовах дозвілля та педагогічного керівництва нею;
- розробка та експериментальна перевірка системи педагогічного керівництва творчим розвитком молодших школярів в процесі діяльності дитячого дозвіллєвого колективу;
- обгрунтування педагогічних умов та розробка методичних рекомендацій щодо вдосконалення професійної підготовки соціального педагога до організації творчої діяльності молодших школярів в дозвіллєвій сфері.

Методологічну основу дослідження складають фундаментальні філософські, психологічні, педагогічні праці з проблем розвитку і формування особистості молодшого школяра, творчої діяльності та її особливостей в дитячому віці, педагогічного керівництва нею в процесі дозвіллєвої діяльності.

В процесі проведення дослідження було використано комплекс методів, які відповідають його меті і завданням:

- теоретичний аналіз філософської, соціологічної, психологічної та педагогічної літератури;
- аналіз документів, що відбивають діяльність клубних та позашкільних установ з організації творчої діяльності молодших школярів (плани, звіти, програми концертів та фестивалів тощо);
- аналіз документів, які висвітлюють зміст професійної підготовки соціального педагога (концепція, кваліфікаційна характеристика, навчальний план, методичні рекомендації тощо);
- тестування молодших школярів за адаптованою методикою П.Торренса з метою виявлення рівня нестандартного творчого мислення дітей;
- анкетування молодших школярів з метою виявлення інтересів та потреб в дозвіллєвій діяльності;

- анкетування керівників дитячих дозвіллєвих колективів з метою виявлення рівня їх професійної готовності до керівництва творчою діяльністю дітей в сфері дозвілля;
- анкетування керівників культурно-дозвіллєвих закладів щодо визначення ними рівня організації творчої діяльності молодших школярів в культурно-дозвіллєвих установах;
- моделювання дитячого дозвіллєвого колективу з урахуванням умов, які сприяють творчій активності його учасників;
- формуючий експеримент, завданнями якого були перевірка ефективності розробленої автором системи професійної підготовки соціального педагога до керівництва творчою діяльністю дітей в дозвіллєвій сфері.

Дослідженням було охоплено 418 школярів 1-4 класів, 60 керівників дитячих дозвіллєвих колективів, 60 керівників установ культури, 200 студентів спеціальності "соціальний педагог" денної та заочної форм навчання вузу культури.

Дані констатуючого експерименту наводяться по Одеській, Херсонській, Миколаївській областях та Республіці Крим.

Формуючий експеримент проводився на базі кафедри соціальної педагогіки Миколаївського філіалу Київського державного університету культури і мистецтв та в дитячому хореографічному колективі "Каприз" Палацу культури виробничого об'єднання "Зоря" м. Миколаєва.

Дослідницько-експериментальна робота проводилась з 1992 по 1997р. в три етапи.

На першому етапі (1992-1993р.) вивчалась наукова література, конкретизувався вибір методів дослідження, розроблявся спецкурс "Психологія дитячої творчості".

На другому етапі (1993-1994р.) проводився констатуючий експеримент, метою якого було виявлення стану роботи культурно-дозвіллєвих закладів в організації творчої діяльності молодших школярів; рівня професійної готовності керівників дитячих дозвіллєвих колективів до педагогічного керівництва творчою діяльністю дітей; динаміки рівня розвитку творчих здібностей молодших школярів в залежності від вікових особливостей та особливостей моделей навчання і виховання. В 1993 році в ході дослідницької роботи автор почав викладання розробленого ним курсу "Психологія дитячої творчості" для студентів спеціальності "соціальний педагог-організатор позашкільної роботи".

На третьому етапі виконувався формуючий експеримент (1994-1997р.). Проводилась перевірка ефективності обгрунтованої в дисертації системи педагогічного керівництва творчим розвитком дітей, моделі дитячого дозвіллєвого колективу, визначалось місце розробленого

автором спецкурсу "Психологія дитячої творчості" в професійній підготовці соціального педагога до керівництва творчою діяльністю молодших школярів в дозвіллєвій сфері.

На останньому етапі формуючого експерименту в квітні 1997 року експериментальний колектив "Каприз" отримав звання "Зразковий дитячий колектив".

Наукова новизна дослідження полягає у розкритті потенційних можливостей діяльності на дозвіллі в розвитку творчих здібностей молодших школярів, умов їх актуалізації, обгрунтуванні системи педагогічного керівництва творчою діяльністю школярів у вільний час, визначенні критеріїв та рівнів професійної готовності соціального педагога до керівництва цією діяльністю.

Практичне значення полягає в розробці науково-методичних рекомендацій по організації творчої діяльності школярів в сфері дозвілля, а також шляхів удосконалення підготовки педагогів-організаторів позашкільної роботи до педагогічного керівництва цією діяльністю.

Дані дослідження можуть бути використані при складанні навчальних планів і програм з спеціальності "соціальний педагог", розробці навчальної літератури, методичних посібників для студентів, викладачів вузів та практичних працівників культурно-дозвіллєвих установ.

Результати дослідження впроваджено в навчальному процесі Миколаївського філіалу Київського державного університету культури і мистецтв, в практику роботи дозвіллєвого колективу Палацу культури в/о "Зоря" м. Миколаєва.

В ході дослідження розроблено та впроваджено в навчальний процес спецкурс "Психологія дитячої творчості". На основі результатів дослідження видано методичні рекомендації, навчально-методичний посібник.

Вірогідність отриманих результатів забезпечується теоретико-методологічним обгрунтуванням вихідних позицій, репрезентативністю вибірки, застосуванням комплексу методів, адекватних об'єкту, предмету, меті дослідження. кількісним і якісним аналізом емпіричного матеріалу.

Апробація і впровадження результатів дослідження. Результати доповідались на Всеукраїнській науковій конференції "Відродження і розвиток культури в Україні" (Київ 1993р.), Всеукраїнській науково-творчій конференції "Художня культура: проблеми і перспективи" (Київ 1995р.), міжнародному науково-практичному семінарі "Гра і дитинство" (Миколаїв 1997р.), XXVIII звітній науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу та аспірантів Київського державного університету культури і мистецтв (Київ 1997р.), наукових

конференціях Миколаївського філіалу Київського державного університету культури і мистецтв. Деякі питання обговорювались на кафедрі педагогіки та психології Київського державного університету культури і мистецтв та кафедрі соціальної педагогіки Миколаївського філіалу Київського державного університету культури і мистецтв.

На основі результатів дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Миколаївського філіалу Київського державного університету культури і мистецтв спецкурс "Психологія дитячої творчості".

На захист винесено такі положення:

1. Обгрунтування необхідності дослідження проблеми удосконалення педагогічного керівництва творчою діяльністю молодших школярів в умовах дитячого дозвіллєвого колективу.
2. Умови, які сприяють удосконаленню організації творчої діяльності молодших школярів в сфері дозвілля:

- забезпечення належного рівня готовності соціального педагога до керівництва творчою діяльністю дітей в дозвіллєвій сфері;
- виявлення і використання педагогічних можливостей дитячого дозвіллєвого колективу у формуванні творчої особистості молодшого школяра;
- дотримання основних етапів та умов педагогічного керівництва.

Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків, додатків. Обсяг дисертації 162 стор. В її тексті міститься 24табл., 2 додатки. Їх загальний обсяг 3 стор. Список використаних літературних джерел включає 229 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обгрунтовується актуальність теми, аналізується ступінь розробки проблеми, визначаються об'єкт, предмет, мета, завдання, методика дослідження, розкриваються його новизна та практичне значення, формулюється гіпотеза, положення, які виносятся на захист, описується апробація дослідження та впровадження його результатів у практику.

В першому розділі "Творча діяльність молодших школярів як педагогічна проблема" аналізуються філософські, педагогічні та психологічні погляди на питання творчої діяльності дітей.

Звертання до наукової літератури, що пов'язана з питаннями творчості, дозволило зробити висновок, що мають місце різні погляди на сутність таких понять, як "творчість", "творча діяльність", "творча особистість", "дитяча творчість". Численні визначення цих понять - результат багатогранності процесу, що досліджується. В дисертації розглядаються визначення "творчості" в роботах Р.Арнхейма,

Ф.Батюшкова, Д.Берлайна, В.І.Бехтєрєва, І.В.Гутчіна, Р.Холмена, В.А.Цапка та ін.

Аналіз різних поглядів філософів, психологів, педагогів на проблему творчості показав, що їх об'єднує такий підхід, при якому творчість визначається як новизна реагування на певну ознаку. Більшість дослідників при цьому вважають, що "нове" повинно обов"язково мати суспільну значущість.

Однак деякі сучасні психологи (О.В.Моляко, О.Я.Пономарьов, І.М.Розет та ін.) трактують поняття творчості більш широко, підкреслюючи, що продукт творчої діяльності повинен бути значущим та новим не тільки в загальнолюдському значенні, а перш за все для суб"єкта творчої діяльності, для певного індивідууму.

Таке уточнення важливе перш за все для визначення дитячої творчості. Продукти дитячої творчості обмежуються лише оригінальним задумом або ідеєю. Недостатній досвід, відсутність певних знань та навичок не дозволяють дитині в більшості випадків створювати продукти, які б мали суспільне значення. Однак в процесі творчої діяльності розвиваються здібності дитини, формуються якості її особистості. Тобто суспільне значення дитячої творчості визначається характеристикою процесу творчості, в якому формуються здібності та якості творчої особистості.

Феномен творчості обумовлений багатьма факторами, але в ньому значну роль відіграє розвиток здібностей. Значний вклад у висвітлення проблеми здібностей внесли відомі вчені: Б.Г.Ананьєв, В.В.Богословський, Л.О.Венгер, О.Г.Ковальов, Г.С.Костюк, О.Н.Леонтьєв, В.О.Моляко, К.К.Платонов, С.Л.Рубінштейн, Б.М.Теплов та ін.

Процес творчої діяльності має свою специфіку не тільки в залежності від рівня здібностей, але й від вікових особливостей. В роботах Х.Андерсона, В.Папанека, Платона, О.Я.Пономарьова, П.Торренса висловлюються положення про те, що у дорослих творчі здібності згасають у зв'язку з накопиченням знань та вмінь. Тому проблема розвитку творчих здібностей в молодшому шкільному віці набуває особливої актуальності, бо саме цей період є найбільш продуктивним для формування творчих здібностей.

Аналіз літератури, присвяченої проблемам творчості та особливостям молодшого шкільного віку, дозволяє зробити висновок про те, що молодший шкільний вік - найбільш сензитивний період для розвитку творчих здібностей.

Інтеграція таких виховних систем, як сім'я, школа, культурно-дозвільні заклади - важлива умова для гармонійного розвитку особистості молодшого школяра. Незважаючи на єдину мету, якою

керуються ці виховні системи, кожна з них має свою специфіку, можливості, засоби та функції в розвитку творчих здібностей дітей.

Специфіка дозвіллєвої сфери обумовлена емоційною привабливістю для молодших школярів (використання ігрових методів, можливості вибору різноманітних видів діяльності, менш регламентоване спілкування та ін.).

В дослідженнях Л.К.Білого, О.М.Гавелі, Н.М.Кікоть, Н.Б.Путіловської, Н.М.Соломко, Т.І.Сущенко, Л.В.Шемет, Е.М.Цибулі, Г.Б.Черушевої та ін. розкрито з позицій сучасної науки та передової практики провідні психолого-педагогічні умови та засоби виховання дітей в дозвіллєвій сфері.

Культурно-дозвіллєва діяльність націлена на виховання вільної особистості. Ця діяльність заснована на законах творчості, які передбачають залучення дітей до реальної співтворчості, інтелектуального діалогу. Вона сприяє розвитку незалежного мислення, розробці прийомів співтворчості, передбачає експериментування, ігри, гнучке і гармонійне поєднання індивідуальної, групової і колективної діяльності. Педагогічний процес в культурно-дозвіллєвій сфері сприяє виявленню і реалізації творчих здібностей дітей.

За даними опитування молодших школярів більшість дітей цього віку із задоволенням займаються такими видами діяльності, як малювання, складання віршів, казок, танці, ігри. Саме культурно-дозвіллєві заклади взмозі надати дітям можливості займатись цими видами творчості. Однак їх потенціал використовується недостатньо. Аналіз сучасних засобів та форм культурно-дозвіллєвої діяльності молодших школярів свідчить про те, що вони націлені перш за все на виявлення та розвиток спеціальних здібностей. Однак у формуванні особистості, здатної до творчості, не менш важливим є питання розвитку загальних здібностей. Виявлення і розвиток загальних здібностей - актуальна проблема культурно-дозвіллєвих закладів, тому що, по-перше, достатньо розвинуті загальні здібності сприяють розвитку спеціальних знань та дозволяють досягти успіхів у виконанні будь-якої діяльності; по-друге, загальні здібності спираються на розумову діяльність і тому у всіх дітей з нормальним розумовим розвитком можна сформувати процесуальні риси творчої особистості, до яких, за визначенням І.Я.Лернера, належать: самостійне перенесення знань та вмінь в нову ситуацію; бачення нової функції знайомого об'єкту; бачення нових проблем в знайомих ситуаціях; бачення структури об'єкту, що вивчається; високий рівень творчої уяви.

Для з'ясування стану розвитку загальних здібностей молодших школярів було використано адаптований тест П.Торренса та модифікований з тесту П.Торренса тест-малюнок. Вибірка складалась з молодших школярів, розподілених у чотири групи: учні сільських шкіл

Миколаївської, Херсонської, Одеської областей та Республіки Крим, учні загальноосвітніх шкіл м.Миколаєва, учні експериментальної школи-комплексу з профільним навчанням народним ремеслам №58 (м.Миколаїв) та учасники художньої самодіяльності. В свою чергу молодші школярі кожної з груп розподілились в підгрупи за віком - учні 1 класу, 2 класу та 3 класу.

Результати констатуючого експерименту дають підстави для таких висновків:

- у середніх загальноосвітніх школах рівень уяви молодших школярів знижується з віком. У учнів експериментальної школи та учасників художньої самодіяльності він не тільки не знижується, а й має тенденцію росту. Отже, рівень уяви, як необхідний компонент творчої особистості, залежить від виховних та освітніх методик;
- в учнів 2-3 класів збільшується варіативність відповідей, кількість віддалених аналогів, питома вага оригінальних відповідей. Однак ці показники більш високі у учнів експериментальної школи та учасників художньої самодіяльності;
- результати обстеження сільських школярів істотно не відрізняються у цифрових показниках від результатів обстеження учнів міських загальноосвітніх шкіл, але змістовний аналіз дає змогу стверджувати, що мислення сільських школярів більш пов'язано з природою, сільським господарством;
- показники учасників художньої самодіяльності за всіма тестовими завданнями дещо вищі, ніж у учнів загальноосвітніх шкіл, але вони не досягають оптимальних.

В розділі розглянуто проблему професійної готовності керівників дитячих дозвіллєвих колективів до педагогічного керівництва творчою діяльністю молодших школярів в дозвіллєвої сфері.

Аналізується позитивний досвід роботи деяких дитячих дозвіллєвих колективів і поряд із тим визначаються найбільш загальні недоліки, характерні для стану організації творчої діяльності дітей в дозвіллєвих закладах та педагогічного керівництво нею, а саме:

- нерівномірність розгитку жанрів. Колективи, в яких беруть участь молодші школярі, представляють в основному хореографічний жанр - 32%, вокальний - 28%, декоративно-ужиткової та образотворчої творчості - 26%, театральний - 10%. Лише 4% залишається на такі жанри, як фольклорно-етнографічний, лядьковий театр та ін.;
- одноманітність репертуару, його відповідність віковим особливостям дітей не завжди має місце;
- спрямованість на розвиток спеціальних здібностей та прищеплення професійно-виконавчих вмінь і навичок.

Серед причин цих недоліків найбільш важливі за оцінкою практиків (керівників культурно-дозвіллєвих закладів та керівників дитячих культурно-дозвіллєвих колективів) є недостатня матеріально-технічна база в культурно-дозвіллєвих закладах та прогалини у професійній підготовці їх працівників.

В розділі дається визначення поняття "професійна готовність", розглядаються її структурні компоненти.

Враховуючи те, що ступінь виявленості ознак прояву компонентів професійної готовності до організації творчої діяльності у різних фахівців не однаковий, було розроблено її критерії і показники за трьома рівнями: високий, середній та низький. Вивчався рівень готовності 60 керівників дитячих дозвіллєвих колективів, які мають різний стаж роботи з дітьми. Всі респонденти мають спеціальну освіту. Серед них закінчили училище культури - 72%, інститут культури - 28%.

Загальний рівень готовності керівників дитячих дозвіллєвих колективів до педагогічного керівництва творчою діяльністю дітей в дозвіллєвій сфері подано в табл. №1.

Таблиця №1

	Етапи педагогічного керівництва	Високий рівень, %	Середній рівень, %	Низький рівень, %
1	Цілепокладання	31	59	10
2	Діагностика творчих здібностей	20	72	8
3	Планування роботи колективу	22	51	27
4	Організація діяльності	25	60	15
5	Аналіз діяльності колективу	30	50	20

В результаті аналізу літератури та даних дослідження були визначені знання, вміння та якості особистості, що необхідні соціальному педагогу для керівництва творчою діяльністю молодших школярів в дозвіллєвій сфері. Професійно-необхідні знання: з теорії та історії педагогіки; основ гуманітарізації і гуманізації освіти і виховання, діалогової взаємодії суб'єктів педагогічного процесу; особливостей культурно-дозвіллєвої діяльності; різноманітних виховних та розвиваючих методик в цій сфері; психологічних особливостей молодшого шкільного віку; особливостей творчої діяльності молодших школярів, провідних видів творчої діяльності цієї вікової категорії; різноманітних діагностичних методик для виявлення творчих здібностей; основних етапів педагогічного керівництва творчою

діяльністю; педагогічного потенціалу дозвіллєвої сфери в розвитку творчих здібностей.

Педагогічні вміння згруповано в п'ять основних груп, до яких належать: діагностичні вміння, проектовно-аналітичні, організаторські, комунікативні, емоційно-ділове лідерство.

Якості особистості керівника дитячого колективу, необхідні для роботи з дітьми: доброзичливість і чуйність; високий рівень інтелектуального розвитку; широке коло інтересів та вмінь; почуття гумору; гнучкість мислення; ентузіазм; впевненість в своїх силах.

Проведене дослідження показало, що існуючий рівень готовності керівників дитячих дозвіллєвих колективів не відповідає належному рівню знань, вмінь та навичок, що необхідні для керівництва творчою діяльністю молодших школярів в дозвіллєвій сфері та потребує удосконалення.

У другому розділі "Шляхи удосконалення педагогічного керівництва творчою діяльністю молодших школярів в дозвіллєвій сфері" насамперед розглянуто структуру педагогічного керівництва нею.

В умовах сьогодення особливо актуальним є фундаментальне положення класика української психології Г.С.Костюка про те, що виховання за своєю суттю - це керівництво індивідуальним становленням людської особистості... Виховувати - це проектувати поступове становлення якостей майбутньої особистості й керувати здійсненням накреслених проектів.

Аналіз літератури, практичного досвіду, а також дані констатуючого експерименту дозволили встановити, що основу професійної підготовки соціального педагога до педагогічного керівництва творчою діяльністю дітей на дозвіллі становлять знання, уміння і навички з таких видів діяльності: цілепокладання, діагностика, прогнозування та планування, організація творчої діяльності, аналіз результатів, корекція планів. В розділі подається теоретичне обгрунтування цих етапів педагогічного керівництва.

Так, етап цілепокладання передбачає визначення кінцевого результату виховання - формування особистості, здатної до творчості. Але, з метою більш чіткого, операціонального визначення мети необхідно враховувати такі її аспекти:

- Соціальні цілі - формування особистості, що здатна жити в демократичному суспільстві, самостійно приймати рішення, обгрунтовувати правильність свого вибору, творчо ставитись до діяльності;

- Цілі культурно-дозвіллєвого закладу - задовольняти потреби молодших школярів у самовизначенні, спілкуванні, творчій діяльності;

- Цілі дитячого дозвіллєвого колективу - розвиток загальних і спеціальних здібностей, виявлення і розвиток потенційних можливостей дитини.

Важливим етапом педагогічного керівництва творчою діяльністю є педагогічна діагностика. В розділі розкрито значення попередньої діагностики та діагностики результатів виховної діяльності, а також описано діагностичні методики, які можуть застосовуватись на різних етапах педагогічного керівництва, розглядаються умови їх ефективного використання.

За даними дослідження 27% керівників дитячих дозвіллєвих колективів працюють без плану роботи колективу. Враховуючи те, що план роботи колективу - один із засобів програмування розвитку здібностей його учасників, в розділі розкрито вимоги до планування, запропоновано примірну структуру плану дитячого дозвіллєвого колективу.

Розглядаються основні вимоги до організації творчої діяльності в дитячому дозвіллєвому колективі. Одна з найважливіших вимог - створення атмосфери психологічного захисту дітей, яка сприяє розвитку творчої ініціативи учасників.

Педагогічний аналіз - один з основних факторів керівництва процесом творчого розвитку дитини. Мета педагогічного аналізу - виявити позитивні сторони і недоліки виховного процесу, їх причини, розробити систему його корегування. Розглядаються принципи, на які необхідно спиратись,аналізуючи діяльність дитячого дозвіллєвого колективу.

Теоретичний аналіз основних етапів педагогічного керівництва творчою діяльністю дає підставу стверджувати, що межі між цими етапами умовні. Органічна єдність цих етапів є умовою ефективного педагогічного керівництва. Так, визначені цілі колективу повинні зумовлювати і діагностичні методики організації діяльності. Діагностика розподіляється на три види: попередня, діагностика виховного впливу та діагностика кінцевого результату, а це означає, що діагностувати необхідно не тільки рівень здібностей дитини на момент її включення в діяльність, а й динаміку розвитку здібностей, психологічну атмосферу в колективі та її зміни в залежності від застосування тих чи інших виховних методик. Незважаючи на необхідність планування, план не може стати догмою. План може і повинен змінюватись в залежності від результатів діагностики, аналізу творчої діяльності. Аналізу і корегуванню підлягають цілепокладання, діагностика та організація діяльності.

Професіоналізм керівника дитячого дозвіллєвого колективу визначається вмілим оперуванням цими етапами для досягнення основної мети - виховання особистості, що здатна до творчої діяльності.

Розглядаються шляхи підвищення ефективності підготовки соціальних педагогів до керівництва творчою діяльністю молодших школярів в сфері дозвілля.

На основі теоретичного аналізу проблеми вивчення стану готовності керівників дитячих дозвіллєвих колективів до педагогічного керівництва творчою діяльністю молодших школярів в сфері дозвілля було розроблено експериментальну модель, спрямовану на поліпшення професійної підготовки студентів. Вона включала вдосконалення змісту, методів та форм організації навчання студентів інституту культури по оволодінню знаннями, уміннями і навичками педагогічного керівництва цією діяльністю в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін, а також прикладних спеціальних курсів "Теорія та методика культурно-дозвіллєвої діяльності", "Режисура форм культурно-дозвіллєвої діяльності дітей", "Організація ігрової діяльності", "Організація театру ляльок" та ін. В модель входила і лабораторія творчості, завдання по організації творчої діяльності молодших школярів у дитячих колективах культурно-дозвіллєвих установ, включення питань творчості дітей в тематику науково-дослідницької роботи студентів.

В зміст нормативних та прикладних дисциплін включалися вивчення іноваційних форм організації дозвіллєвої діяльності дітей, види творчої діяльності, доступні дітям молодшого шкільного віку, методи їх організації та проведення. Подальше формування та розвиток спеціальних вмінь та навичок роботи з дітьми передбачало включення студентів в практичну діяльність з реальною дитячою аудиторією. Цьому сприяла навчальна та виробнича практика.

До експериментальної моделі увійшов і спецкурс "Психологія дитячої творчості", який було розроблено та впроваджено в навчальний процес автором дисертації. Детально розкриваються теми семінарських, практичних, лекційних занять, які спрямовані на оволодіння студентами знаннями, вміннями та навичками педагогічного керівництва творчою діяльністю молодших школярів в дозвіллєвій сфері, наводяться приклади різнома.ітних завдань для контролю знань.

Про доцільність введення спецкурсу свідчать такі дані: 75% респондентів вважають, що вивчення "Психології дитячої творчості" в достатній мірі підготувало їх до керівництва творчою діяльністю молодших школярів в дозвіллєвій сфері, 28% хотіли б розширення змісту цього курсу, 10% пропонують збільшити кількість практичних занять.

В структурі розробленої моделі спецкурс "Психологія дитячої творчості" має органічний зв'язок з іншими психолого-педагогічними дисциплінами. Так, для вивчення психологічних основ дитячої творчості методологічною базою є курси загальної, вікової та педагогічної психології, педагогіки, які дають студентам знання про творчість, здібності, вікові та індивідуальні особливості молодшого школяра.

методи педагогічного впливу на особистість. В свою чергу, психологія дитячої творчості є теоретичною підставою для вивчення прикладних курсів теорія та методика культурно-дозвіллєвої діяльності, організація ігрової діяльності, режисура форм культурно-дозвіллєвої діяльності для дітей, організація театру ляльок, що озброюють студентів знаннями провідних видів творчої діяльності на різних вікових етапах, навичками діагностики творчих здібностей, знаннями суті та специфіки творчої діяльності дітей.

Для визначення ефективності моделі професійної підготовки, були використані різноманітні завдання, виконання яких визначало готовність студентів контрольної та експериментальної груп до різних етапів педагогічного керівництва творчою діяльністю. До контрольної групи увійшли студенти спеціальності соціальний педагог - організатор дозвілля, в яких не проводився формуючий експеримент. Відповідні дані наводяться в таблиці 2.

Таблиця 2

	Етапи педагогічного керівництва	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
		КГ %	ЕГ %	КГ %	ЕГ %	КГ %	ЕГ %
1	Визначення мети	20	40,5	45	51	35	8,5
2	Діагностика творчих здібностей	15	67,5	51	30	34	2,5
3	Планування, прогнозування	20	30	15	62,5	65	7,5
4	Організація творчої діяльності	15	50	20	45	65	5
5	Аналіз результатів творчої діяльності	23	35	40	60	37	5

Замір показав, що рівень професійної готовності до керівництва творчою діяльністю в експериментальній групі значно вищий, ніж в контрольній. Він вищий і за рівень готовності практиків - організаторів дозвіллєвої діяльності дітей.

Це свідчить про ефективність розробленої дисертантом системи формування професійної готовності студентів до керівництва творчою діяльністю молодших школярів в дозвіллєвій сфері.

З метою перевірки ефективності обґрунтованої в дисертації системи підготовки соціального педагога-організатора позашкільної роботи був проведений контрольний експеримент на базі дитячого хореографічного ансамблю "Каприз" Палацу культури в/о "Зоря" м. Миколаєва. Вибір бази експерименту зумовлено тим, що керівник ансамблю Захарова Юлія Вікторівна -студентка Миколаївського філіалу Київського державного інституту культури з спеціальності "соціальний педагог-організатор позашкільної роботи" - навчалась за розробленою в дисертації системою. Під час контрольного експерименту перевірялась її готовність до педагогічного керівництва творчою діяльністю дітей.

Модель дитячого дозвіллєвого колективу було розроблено з урахуванням основних етапів педагогічного керівництва творчою діяльністю. Особливе місце в експерименті приділялось формуванню навичок нестандартного творчого мислення у учасників колективу шляхом залучення дітей до вибору репертуару, розробки ескізів костюмів, планування роботи, обговорення наслідків її виконання.

В структуру занять було включено вправи на розвиток компонентів нестандартного творчого мислення, колективно-творчі справи, розроблені І.П.Івановим.

Велика увага в ході експерименту надавалась створенню в колективі емоційної атмосфери, яка б стимулювала творчу активність, сприяла реалізації принципів педагогіки співробітництва, індивідуалізації діяльності, виявленню та реалізації здібностей дітей.

Основним показником результативності контрольного експерименту є одержання колективом звання "Зразкового дитячого колективу", а також більш високий рівень нестандартного творчого мислення у учасників колективу, що показано в наведених у дисертації даних.

Контрольний експеримент підтвердив професійну готовність студентки до педагогічного керівництва творчою діяльністю дітей на дозвіллі.

Проведене дисертаційне дослідження дозволило зробити такі висновки:

1. Формування творчої, ініціативної особистості з нестандартним мисленням є важливим завданням розбудови національної системи освіти. Своєчасне виявлення і розвиток у кожної дитини творчих здібностей, формування у неї якостей, необхідних для того, щоб у подальшому навчанні, будь-якому виді майбутньої діяльності вона була б не тільки виконавцем, а й творцем, сприятиме вихованню покоління, здатного до активної участі у розбудові незалежної України, її економіки, науки і культури.
2. Актуалізація проблеми виховання творчої особистості потребує переосмислення діяльності всіх соціальних інститутів по її

розв'язанню. Значним педагогічним потенціалом у розвитку творчих здібностей дітей володіють позашкільні культурно-дозвіллєві заклади, дозвіллєва діяльність, бо вона заснована на інтересі, вільному виборі видів, змісту і форм діяльності, менш регламентована, відповідає притаманним дитячому вікові таких рис, як гра, романтика, фантазія, розкутість мислення, спрямована на прилучення дітей до різних видів народної художньої творчості.

Однак, цей потенціал використовується слабо через недостатню готовність працівників культурно- дозвіллєвої сфери до педагогічного керівництва творчим розвитком молодших школярів, про що свідчать дані констатуючого експерименту, наведені в дисертації.

3. Підвищення рівня готовності студентів - майбутніх організаторів позашкільної роботи до педагогічного керівництва творчою діяльністю молодших школярів залежить від багатьох умов, серед яких головними є:

- оволодіння студентами знаннями про індивідуально-психологічні особливості молодших школярів, сутність творчої діяльності, її особливості в молодшому шкільному віці, а також про потенційні можливості занять на дозвіллі в розвитку творчих здібності дітей;
- відбиття у змісті психолого-педагогічних дисциплін, спеціальних курсів, а також у практичних заняттях, виробничій практиці, позанавчальній та науковій роботі студентів питань теорії, методики, педагогічної технології розвитку творчих здібностей молодших школіряв, методик дозвіллєвої діяльності;
- набуття знань, умінь та навичок з методів виявлення творчих здібностей дітей, відстеження динаміки їх розвитку в процесі діяльності на дозвіллі, тобто володіння методиками діагностування творчого розвитку молодших школярів та уміння їх використовувати;
- практичне відпрацювання творчих завдань для молодших школярів в процесі вивчення студентами методик роботи дитячих колективів в установах культурно-дозвіллєвої сфери під час практичних і лабораторних занять, виробничої практики, позанавчальної діяльності;
- наявність знань та умінь організації дитячого дозвіллєвого колективу, створення в ньому сприятливого психологічного клімату, умов більш раннього включення дітей в соціально-культурну діяльність, що є важливим стимулом участі їх у дозвіллєвих колективах, створення таких колективів, в яких поряд з провідним є можливість займатися іншими, головним чином спорідненими видами діяльності, оскільки діти схильні до їх зміни.

4. Підвищенню рівня готовності соціального педагога-організатора позашкільної роботи дітей і молоді до керівництва творчою діяльністю школярів значною мірою сприяє введення спецкурсу

"Психологія дитячої творчості", що має завдання більш глибокого розкриття психологічних процесів дитячої творчості, поглибленого вивчення теорії і методики діагностування рівнів творчого розвитку дітей, розкриття професійних якостей, необхідних для організації творчої діяльності дітей у дозвіллєвих колективах, рівнів і критеріїв її сформованості.

5. Визначені і обгрунтовані в дисертації критерії і рівні професійної готовності соціального педагога до керівництва творчою діяльністю молодших школярів на дозвіллі можуть бути використані в процесі їх підготовки і післядипломної освіти.
6. За результатами дослідження розроблено такі рекомендації:

- ввести в навчальний процес підготовки соціального педагога спецкурс "Психологія дитячої творчості";
- в програмах курсів "Вікова та педагогічна психологія", "Теорія та методика культурно-дозвіллєвої діяльності" та ін. доцільно ввести теми, що знайомлять студентів з психолого-педагогічними особливостями молодших школярів, з розвиваючими методиками, які можна використовувати в практиці культурно-дозвіллєвих закладів;
- систематично пов'язувати теоретичне навчання у вузі з практичною діяльністю в школі, позашкільних та культурно-дозвіллєвих закладах, використовуючи при цьому практичні та індивідуальні заняття, виробничу практику;
- поширити мережу та види дитячих дозвіллєвих колективів для молодших школярів;
- приділяти увагу розвитку не тільки спеціальних, а й загальних здібностей дітей незалежно від напрямку роботи колективу;
- розробити та видати методичні посібники для вчителів, працівників культурно-дозвіллєвої сфери з методики організації творчої діяльності дітей на дозвіллі.

Проведене дослідження є лише початковим етапом глибокого вивчення проблеми організації творчої діяльності молодших школярів на дозвіллі.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях:

1. Горбунова К.М., Панченко Е.Ф. До питання розвитку творчої діяльності молодших школярів в сфері дозвілля //Питання гуманітарних наук: Збірник наукових праць. - Миколаїв, 1994. - С. 150-153.
2. Горбунова К.М. До питання про розвиток загальних здібностей молодшого школяра //Збірник статей аспірантів Київського державного інституту культури. - К., 1995. - С. 175-180.

3. Горбунова К.М. Робоча програма до курсу "Психологія дитячої творчості". - Миколаїв, 1996. - 19 с.
4. Горбунова К.М., Попова Т.С. Методичні рекомендації до організації та проведення дитячих Тижнів. - Миколаїв, 1996. - 19 с.
5. Горбунова К.М., Яблонко В.Я. Психологічна сутність та основні педагогічні умови для розвитку здібностей до творчої діяльності у молодших школярів. - Учбово-методичний посібник. - Миколаїв, 1997. - 31 с.
6. Горбунова К.М. Організація творчої діяльності дітей та підлітків в умовах канікулярного дозвілля //Відродження і розвиток культури України: проблеми історії, теорії і практики. - К., 1993. - С. 125-127.
7. Горбунова К.М. Педагогічна діагностика як важлива умова формування творчої особистості //Проблеми розвитку художньої культури: Всеукраїнська науково-творча конференція. - К., 1994. - С. 112-114.
8. Горбунова К.М. Особенности творческой деятельности младших школьников в свободное время //Гра як життєво необхідна потреба дитини, засіб її саморозвитку та становлення особистості: Тези доповідей та повідомлень науково-практичного семінару "Гра і дитинство". - Миколаїв, 1995. - С.13-14.

Горбунова К.М. Педагогічні умови вдосконалення керівництва творчою діяльністю молодших школярів у сфері дозвілля. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук із спеціальності 13.00.05 - соціальна педагогіка. Київський державний університет культури та мистецтв, м. Київ, 1997 р.

Дисертацію присвячено виявленню та обгрунтуванню педагогічних умов удосконалення керівництва творчою діяльністю молодших школярів у сфері дозвілля.

В дисертації представлено систему підготовки соціальних педагогів-організаторів дозвіллєвої діяльності до організації і керівництва творчою діяльністю молодших школярів в умовах дозвілля.

Ключові слова; дозвілля, молодші школярі, педагогічне керівництво, професійна готовність, творча діяльність.

Горбунова К.М. Педагогические условия усовершенствования руководства творческой деятельностью младших школьников в сфере досуга. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 - социальная педагогика. Киевский государственный университет культуры и искусств, г. Киев, 1997 г.

Диссертация посвящена определению и обоснованию педагогических условий усовершенствования руководства творческой деятельностью младших школьников в сфере досуга.

В диссертации предложена система подготовки социальных педагогов-организаторов досуговой деятельности к руководству и организации творческой деятельностью младших школьников в условиях досуга.

Ключевые слова: досуг, младшие школьники, педагогическое руководство, профессиональная готовность, творческая деятельность.

K.M.Gorbunova. Pedagogical conditions for perfecting the guidance of junior schoolchildren creative activity within the field of leisure.

Dissertation on competing the scientific degree of a candidate of pedagogical sciences by speciality 13.00.05- Social Pedagogic. Kyiv State University of Culture and Arts.

The dissertation is dedicated to exposing and substantiating the pedagogical conditions for perfecting the guidance of junior schoolchildren creative activity within the field of leisure.

The scheme for social teachers - organisers of junior schoolchildren cultural and leisure activity within the field of leisure.

Key words: leisure, creative activity, pedagogical guidance, professional preparedness, junior schoolchildren.

Надруковано в друкарні ІПК ПК
Зам. 168. Тир. 100.